

Weemoed

Over: weemoed: Frijns, Kopland, Proust

Over: melancholie: Mercier, Mendelsohn

Ik heb veel moeite gedaan om de juiste betekenis van weemoed te vinden. Uit het woordenboek maak ik op, dat weemoed een zacht-treurige stemming is over mensen en dingen die voorbijgaan. Maar die stemming heeft een bepaalde diepte. Ze strekt zich niet alleen uit over wat voorbij is (het verleden), maar over het voorbijgaan zelf. Ze opereert vanuit het besef, dat alles verloren is en er dus niets meer te verliezen valt. Dat bewustzijn opent de ogen voor het nieuwe en onverwachte. Het zijn vooral de dichters die dit samengaan van verlies en winst onder woorden hebben gebracht.

Uit deze beschrijving van weemoed blijkt de overeenkomst met andere genoemde levensstemmingen. Er is een zekere verwantschap met een romantische kijk op het leven. Een weemoedige kijk op het leven betreurt, minder dan de romantische, het onvervulbare van het menselijk bestaan. Zij verbruikt minder adem in het hartstochtelijk zoeken naar vervulling, zoals romantici doen. Zij is meer berustend over de mogelijkheden en onmogelijkheden van het leven. Het dichtst bij weemoed komt gelatenheid, zoals deze door Heidegger is uitgewerkt. Het woord 'ontvankelijkheid', zowel in zijn aanvaardende, receptieve, als in zijn actieve zin past bij weemoed (Koek G. 1999, 106-107).

Frans Frijns (1934) - Openheid voor het onverwachte

In zijn niet-gepubliceerde teksten over ouderen en hun omgang met het verleden valt het woord 'weemoed': weemoed over het verleden. Frijns begint met te zeggen, dat ouderen kunnen relativiseren, in de dubbele betekenis van het verleden als verlies én als winst zien. Weemoed past bij deze relativiserende houding. Ze bevat een aspect van verdriet, maar ook van voldoening. Vooral mythen en gedichten spelen op dit gevoel in. Vandaar de uitspraak: 'Vergeet de weemoed niet'.

'De weemoed opereert vanuit het besef, dat alles verloren is en er dus niets meer te verliezen valt. Daarmee schept ze openheid voor het onverwachte. Zo verbindt ze het verleden met de toekomst, het bekende met het onbekende. Ze is verwondering, omdat ze in wat oud, versleten en vervallen is zoveel nieuwe en onvermoede kanten ontdekt. Oud worden op zichzelf al kan een nieuw licht werpen op alles wat men heeft meegemaakt. Weemoed is het creatieve gevoel dat mensen in staat stelt nieuwe ervaringen op te doen. Weemoed is het levende ervaren zelf. De dichter Rutger Kopland merkt in een analyse van het begrip weemoed op: 'Ik verlang niet naar vroeger, ik verlang naar ervaring waar ik zelf helemaal aan mee doe, met mijn hoofd en mijn hartslag, mijn ademhaling, mijn zweetklieren, mijn pik. Ik verlang naar ervaring, en ervaring is nieuw, nu' (Frijns F. z.j.).

Rutger Kopland (1934-2012) - De leegte zichtbaar maken

Kopland laat het verschil zien tussen weemoed, depressie en melancholie.

Geen depressie

'Dan komt het. Wij leven aan de hand van verwachtingen, van toekomst, geluksgevoel is leven met een open toekomst. Depressie is leven met een gesloten toekomst. Geluk is weemoed omdat het verleden zich niet herhaalt. Weemoed is geen depressie. Depressie is gebrek aan weemoed, is vastzitten aan het verleden' (Kopland R. 1996, 56).

Melancholie

'Melancholie heeft in tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt, niets van doen met vaag gemijmer, maar met precisie, exacte denkwereld. Het is de aard van de beschrijving (de ondergeschiktheid van de inhoud, het beschrevene), die de drager is van de melancholie.

Anders gezegd, hoe meer het gaat om een vorm waarin er wordt ervaren en gesproken, hoe ijler en leger een tekst als het ware wordt, hoe krachtiger de melancholie zich aan ons opdringt. Hoe exacter de taal, hoe verder de verwijdering tussen de aanleiding en de beschrijving, hoe minder onze wereld herkenbaar wordt. Goddelijke waarheid, algemene toepasbaarheid van uitspraken, zij stemmen buitengewoon melancholiek, zij maken de leegte, het voorbije als het ware zichtbaar' (Kopland R. 1996, 142).

David Mendelsohn (1967) - 'Tranen in de dingen'

In de visie van Vergilius beleeft Aeneas aan de lijve de verwoesting van Troje. Later ziet hij in Carthago muurschilderingen van deze oorlog. Deze beelden roepen bij hem als deelnemer heel andere gevoelens op dan bij mensen die dit niet hebben meegemaakt. Er zijn voor hem 'Tranen in de dingen'.

Afbeeldingen

'Het belang van afbeeldingen – de manier waarop een beeld dat, in essentie, voor de een vermaak is, voor de ander onverwacht diep emotioneel, zelfs traumatisch kan zijn- is onderwerp van een van de beroemste passages uit de gehele klassieke literatuur. In Vergilius' Aeneïas, een gedicht niet zonder betekenis voor overlevenden van cataclysmische verwoestingen, is de held Aeneas, een jonge Trojaanse prins, een van de weinige overlevenden van de verwoesting van Troje. [...].

Als zijn stad verwoest is en haar beschaving in puin ligt, vrijwel al zijn vrienden en familieleden vermoord zijn, trekt Aeneas de wereld door op zoek naar een plek om zich te vestigen en opnieuw te beginnen'. 'Voor de Carthagers is de oorlog niet meer dan een decoratief motief, iets om de muren van hun nieuwe tempel mee te sieren; voor Aeneas betekent het natuurlijk veel meer, en terwijl hij staat te kijken naar die schildering, die een schildering is van zijn leven, barst hij in tranen uit en prevelt hij gekweld een zin in het Latijn die zo beroemd, zo zeer onderdeel zou worden van het weefsel van de westerse beschaving [...]

Tranen in de dingen

'Wat Aeneas zegt als hij naar het gruwelijkste ogenblik uit zijn leven kijkt dat de muur siert van een heiligdom in een stad die hem niet kennen en niets met de oorlog die zijn familie en zijn stad heeft vernietigd van doen hebben, is dit: Sunt lacrimae rerum, Er zijn tranen in de dingen.

Dat is in elk geval de regel die in mij opkwam toen Meg 'Ja, dat waren haar ouders' zei, en die steeds weer in mij opkomen als ik geconfronteerd werd met de gruwelijke discrepantie tussen wat bepaalde beelden en verhalen voor mij, die er niet bij was geweest en voor wie die beelden dus hooguit interessant, stichtelijk of 'ontroerend' konden zijn (zoals je zegt dat een boek of een film 'ontroerend' is), en wat betekenen voor de mensen met wie ik zat te praten, voor wie die beelden en verhalen echt hun leven waren. In mijn hoofd werd dat Latijnse regelje een soort onderschrift bij de schrijnend onoverbrugbare afstanden geschapen door de tijd. Zij waren erbij geweest en wij niet. Er zijn tranen in de dingen, maar we huilen allemaal om verschillende redenen' (Mendelsohn D. 2007, 207-208).

Pascal Mercier (1944) - Melancholie

Adriana, de zus van Prado, beschrijft haar broer, lijdend onder een grote melancholie. Daarvan zegt hij zelf:

'Melancholia – hij hield al als kleine jongen van dat woord en later las hij er boeken over.

In een van die boeken stond dat het om een typisch moderne ervaring ging. ;Onzin!’ mopperde hij. Hij beschouwde melancholie als een tijdloze ervaring en was van mening dat melancholie een van de kostbaarse dingen was die de mens kende. ‘Omdat de broosheid van mensen erin wordt getoond’, zei hij (Mercier P. 2006,312)

Marcel Proust (1871-1922) - Rijdend door het verleden

Proust probeert de oorzaak van zijn weemoedige stemming te achterhalen.

‘Ik reed niet door dezelfde straten als de mensen die op stap waren die dag, maar door een glijdend, droevig en zoet verleden. Het bestond trouwens uit zoveel verschillende verledens, dat het moeilijk voor mij was de oorzaak van mijn weemoed te onderkennen, of die te wijten was aan dat lopen, Gilberte tegemoet, vol vrees dat zij niet komen zou, aan de nabijheid van een bepaald huis waar Albertine naar mij verteld was met Andrée heen was gegaan, of aan de filosofische betekenis van ijdelheid die een weg lijkt te krijgen als je hem duizendmaal hebt afgelegd met een hartstocht die niet beklijft en geen vrucht heeft gedragen [..]. (Proust M. 1997, 191).